

زن به ظن و زعم سورآبادی

حسین عبّاسی

دوآمد:

زن به ظن و زعم و ذم سوآبادی

«مریم» تنها زنی است، که نام اش در قرآن آمده. وی – بنا بر آیات قرآن – دختر عمران و مادر عیساست؛ همو که به «مسيح» نيز نام بُردار است. قرآن، نشانی زنان ديگر را می دهد، ولی نامی از ايشان نمی آورد: زوجه‌ي آدم، هم‌سرنوح، مادر موسا، خواهر موسا، دختران شعیب، زن عزیز مصر، زن و دختران لوط، ملکه‌ي قوم سبا، مادر يحیا، هم‌سران پیامبر اسلام و جزاین‌ها.^۱ تاریخ نگاران مسلمان و مفسران قرآن ادعا می‌کنند، که نام و نشان این زنان در سایه را یافته‌اند ولذا در باره‌ی ایشان قصه‌ها گفته و حکایت‌ها داشته، شاعرانی چون ملای رومی، سروده‌ها دارند:

مادر يحیا به مریم در نهفت پیش تراز وضع حمل خویش گفت
که: «یقین دارم درون تو شهیست کو اول والعز و رسول آگهیست
چون برابر او فتادم باتومن کرد سجده حمل من ای ذوالقطن
این جنین مَرآن جنین را سجده کرد کَز سجودش در تنم افتاد دَرد»^۲
گفت مریم: «من درون خویش هم سجده‌ای دیدم از این طفیل شکم»^۳

مولوی در این بخش از مشنوی – به تبعیت از قرآن – نام مادر يحیا را نمی‌آورد و البته روح این حکایت را – بی‌واسطه و یا با واسطه – از انجیل گرفته است^۴; آن‌جا که – بنا بر متن انجیل لوقا – دو خواهر – مادر عیسا (= مریم) و مادر يحیا (= آیلصابات / به برخی از زبان‌های غربی: الیزابت / ایزابل / ایزابلًا) – به هم می‌رسند: «... زیرا اینک چون آوازِ سلام تو گوش زد من شد،

بچه از خوشی در رَحِم من به حرکت درآمد».^۵

در تکمیل جای‌های خالی این داستان‌ها، منبع شاعران و تاریخ نگاران و شارحان و مفسران و

مترجمان قرآن، عموماً تورات و انجيل های رسمی و غير رسمی (گنوسيک) بوده، يا برداشت های درست و نادرست پیروان اين دو دين و كتابها و ديدگاه های پیروان اديان ديگر چون زرتشتيان و حزانيان و مندائيان و مانويان و بُتپرستان و حنيفان و گنوسيان و ديگر مذاهب و اديان و چه بسا زنديقان، كه البته ما همه – گاه حتاً تعصّب و غرض ورزى و جهل و کژدهمی مفسّر و شارح و شاعر و مترجم و فرهنگ‌نويس – را به نام «اسرائيليات» می‌شناسيم و تحت تأثير اين نام، با هرچه اين نام و نشان را حمل کند – آگاهانه و ناـآگاهانه – سرجنگ و تنش و رقابت داشته و داريم. قرآن داستان «آدم» و «همسرش» را با إجمال و ايجاز تعريف می‌کند و نه از سیب سرخ حوا سخن به میان می‌آورد و نه از گندم زرد آدم، ولی تفاسير و ديوان‌های شاعران پارسي‌گوی و عربی‌سرا، داستان اين دورابه مراتب فريه‌تر کرده‌اند و پوستِ يك مار را افروده‌اند، كه «ابلیس» درون آن خزید و چونان خاري در باور حوا و شوی اش خلید و هردو گمراه شده، به هم راه شيطان لعین، از آسمان و فردوس برين، به بیغوله‌اي به نام زمينه تبعيد گشته، گرفتار «خاک» شدند.

حذف‌ها و اضافه‌های اهل نظم و شعرو نثر و بخورد عاطفي با قرآن، اگرچه «مصحف» (= قرآنی که در دست ماست) را قبلِ لمس تر کرده و بر اعتقاد – و چه بسا تعداد – مسلمانان اضافه کرده، اما بر دين نبي اسلام «محمد بن عبد الله» چنان حجمی افزوده و چنان گردي ريخته، كه يافتن سره و ناسره‌های تاريخي دشوار می‌نماید. خاصه اين که بيش تر شاعران كهن و كلاسيک‌گوی، ميان اسطوره و افسانه تفاوتی نمي‌گذارند – و امروزه نيز اغلب پیروان‌شان نمي‌گذارند – و ابزارگونه اين دورابا ملاطِ خيالِ خويش می‌آمixinند و می‌آمیزند و عرضه می‌داشتند و می‌دارند. البته می‌دانيم، كه كار شعر غوطه خوردن است در ذهن و خيال خود شاعر و يافته‌ها و بافت‌ها دیگران. شعر صنعت سرقت و دریوزه‌گری واژه و ايماظ از خود و دیگران است، كه امروز نام برازنده و زيباي «بينامنیت» گرفته است. کسی از شاعر انتظار ندارد، كه ترجمان قرآن باشد؛ چرا که شعرش «نظم» خواهد شد و يا يك سره از چارچوب قرآن بیرون خواهد رفت. نيز، شعر بني بال خيال، به ساحلِ هنر و وصال نمي‌رسد. كار شاعر، نظم بخشیدن شاعرانه به بني نظمي ها و برهم زدن نظم آشياء منظم است. در آغاز، شعر نبود، بل بعدها شعر پدید آمد و هووي همه‌ي هنرها شد، ولی وقتی سخن از «كلام خدا» و «تفسير» به ميان آيد، عرصه‌ي اظهار نظر و پنهنه‌ي خيال بازی و جولان‌گاه واژه‌بردازی، تنگ می‌شود. می‌توان «تأويل» کرد، ولی نباید بى‌گذار به آب زد، كه آتش می‌شود. اگر شاعر «منیت» دارد، مفسّر «تعهد» دارد و در پایان نوشته و گفته اش «والله أعلم» (= خدا داناتر است) می‌آورد. جزمیت شاعرانه با غير